

УДК 514.18

АЛГОРИТМ ТРАСУВАННЯ ПРОМЕНІВ В СВІТЛОВІЙ ШАХТІ У ВИГЛЯДІ ЗРІЗАНОГО ПРЯМОГО КОЛОВОГО КОНУСА

Зданевич В.А.,

Кундрат Т.М., к.т.н.,

Літницький С.І., к.т.н.,

Пугачов Є.В., д.т.н.

Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)

Розроблено алгоритм трасування променя в світловій шахті (СШ) у вигляді зрізаного прямого колового конуса з дзеркальним відбиванням світла від внутрішньої поверхні.

Ключові слова: світлова шахта, дзеркальне відбивання, трасування світлового променя, розподіл яскравості небозводу.

Постановка проблеми. Способи розрахунку освітленості від СШ з дзеркальним відбиванням світла [1, 2], розроблені для стандартного розподілу яскравості за хмарним небозводом [3] і не адаптовані до інших 15 типів стандартних відносних розподілів яскравості. Довільна розрахункова точка P_T під СШ освітлюється видимими з неї частинами: небозводу (пряме світло) та внутрішньої поверхні СШ (відбите світло).

Розглянемо моделювання освітленості, створеної відбитим світлом. Кожна розрахункова точка P_T виділяє на внутрішній поверхні СШ область Q , яка відбиває в неї світло (рис. 1). Форма і параметри згаданої області залежать від положення P_T , що детально розглянуто в [1, 4]. Яскравість $L_{вих}$ вихідного променя з P_T (рис. 2) залежить від числа k відбивань променя до його виходу з СШ і яскравості $L_{вх}$ цього променя на вході у світлову шахту:

$$L_{вих} = L_{вх} \cdot \rho^k, \quad (1)$$

де ρ – коефіцієнт дзеркального відбивання стінки шахти.

Яскравість вхідного променя $P1$ (рис. 2) визначається його напрямом в системі координат, до якої віднесені моделі стандартних відносних розподілів яскравості [3]. Отже, змоделюємо траєкторію зворотного ходу променя від розрахункової точки P_T до точки P .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трасування світлового променя в призматичних СШ розглядалось в роботі [5]. Умови проходження променя крізь СШ - в [6].

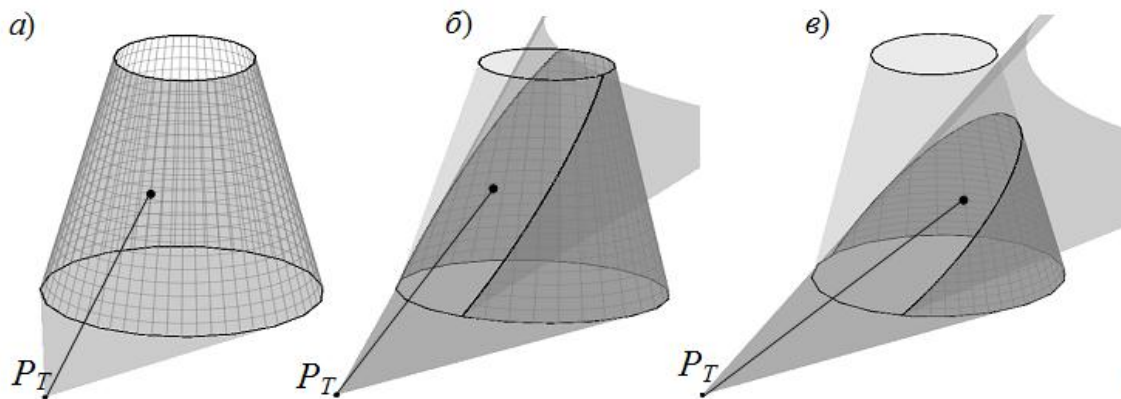

Рис. 1. Области Q внутрішньої поверхні СШ, що відбивають світло в P_T : а) вся внутрішня поверхня СШ; б) і в) частина внутрішньої поверхні СШ, що виділена сіткою

Формулювання цілей статті. Мета статті – розробити алгоритм і відповідне програмне забезпечення трасування променя в СШ у вигляді зрізаного конуса.

Основна частина. Алгоритм трасування променя у СШ складається з таких дій.

1. Задаємо параметри СШ та координати вихідного променя (розрахункову точку P_T та останню відбиваючу точку в області Q) $4P_T$ в просторовій системі координат (рис. 2). Причому систему координат, до якої віднесена поверхня СШ, узгоджуємо з системою координат, до якої віднесена небесна сфера, використана в моделях розподілу яскравості за небозводом. Наприклад, вісь Z спрямуємо в zenit, вісь X – на схід, вісь Y – на південь.

Поверхню СШ у вигляді прямого колового зрізаного конуса (рис. 2) з вершиною O_S до гори, задаємо обертанням прямої, яка проходить через точку $(r,0,0)$, на відстані r від осі аплікату і лежить на осі абсцис, та точку $O_S(0,0,H-h)$, на відстані $H-h$ (h – висота СШ) від осі абсцис і лежить на осі аплікату, таке положення відповідає розташуванню центру верхньої основи в початку координат $O(0,0,0)$, вихідній основі з аплікатою $z = -h$ та радіусом $R = \frac{H \cdot r}{H - h}$.

2. Переходимо до системи координат на площині (рис. 3) яка проходить через вершину конуса та вихідного променя $4P_T$. Вона перетинає поверхню шахти по твірних A_4B_4 і A_5B_5 , на яких лежать відповідно дві послідовні точки відбивання променя: 4 – точка останнього відбивання; 5 – точка уявного відбивання, яка була б при продовженні поверхні конуса СШ нижче вихідної основи. Точки $(0, 1, 2, 3, 4, 5)$ послідовних відбивань лежать на твірних конуса СШ, які

перетинають кола верхньої та нижньої основи СШ в точках $A_0, A_1, \dots, A_4, A_5$ та $B_0, B_1, \dots, B_4, B_5$, відповідно. Послідовно з'єднавши точки на верхній та нижній основах маємо дві ламані, кожна з яких складена з рівних між собою хорд.

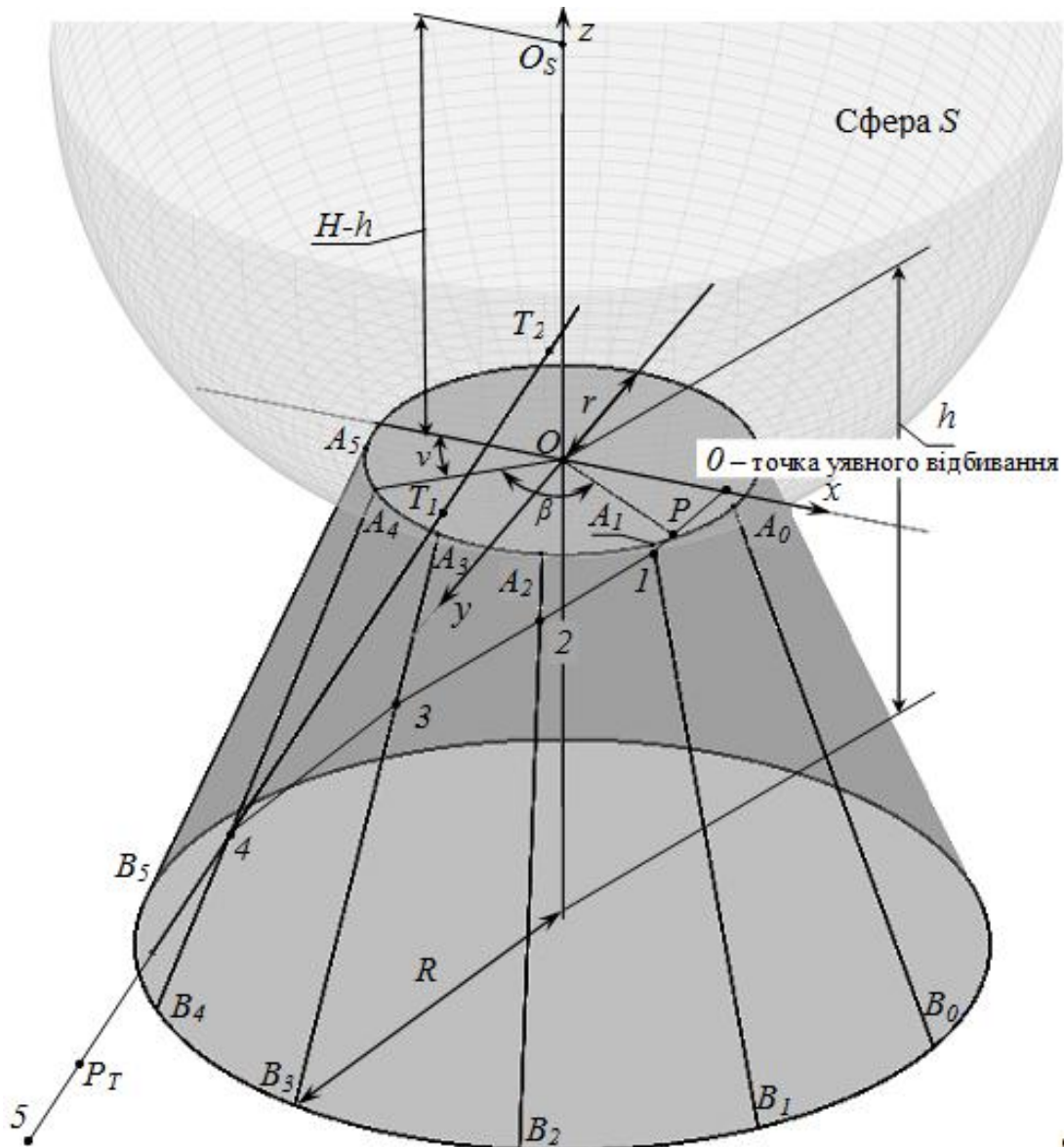

Рис. 2. Схема СШ та траєкторія ходу променя

3. Способом, наведеним в роботі [6], перевіряємо чи проходить промінь крізь СШ. На розгортці променя та відповідних йому трапецій (рис. 3) визначаємо точку перетину розгортки прямої вихідного променя $4 P_T$ з колом сфери S . Якщо точки перетину немає, то такий промінь не проходить крізь шахту, і яскравість відповідного вихідного променя приймаємо $L_{6x} = 0$. Якщо перетин є, визначаємо координати точки перетину T_1 та обчислюємо число відбивань k як округлене до більшого цілого числа відношення кута θ до кута φ

(рис. 3). Поворотом хорди A_4A_5 на кут $k\varphi$ визначаємо положення хорди A_0A_1 . Перевіряємо, чи має місце точка перетину (P_1) прямої вихідного променя $4P_T$ з хордою A_0A_1 , якщо точки перетину немає, то такий промінь не проходить крізь шахту і яскравість відповідного вихідного променя приймаємо $L_{ex} = 0$.

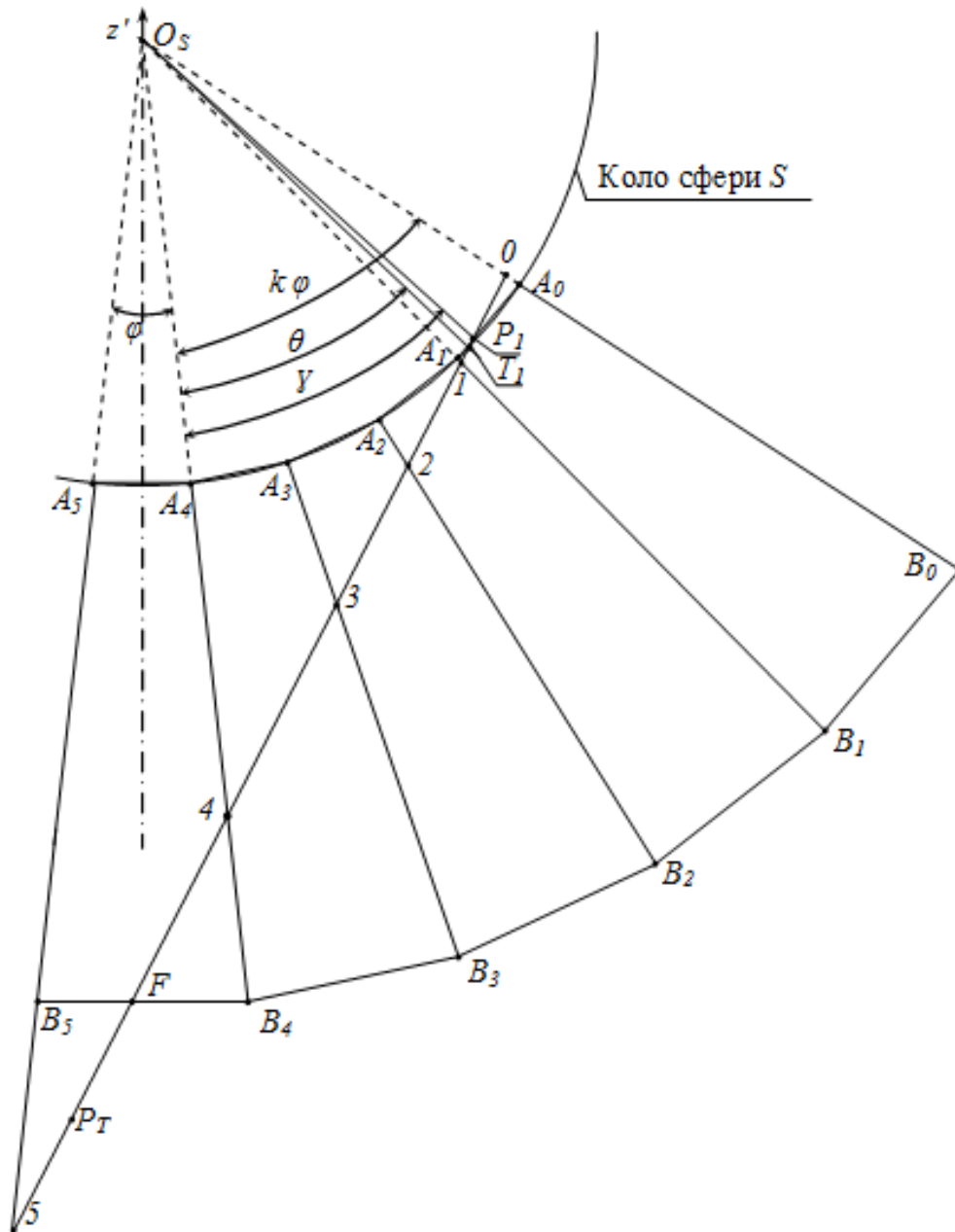

Рис. 3. Розгортка променя та відповідних йому трапецій на площину вихідного променя $4P_T$

4. Визначаємо координати точок вхідного променя $1P_1$ в плоскій системі координат та повертаємося в вихідну просторову систему координат. Координати точки I обчислюємо на твірній A_1B_1 , яку

отримаємо поворотом твірної A_4B_4 на кут $(k-1)v$ (рис. 4). Кутову координату точки P_1 обчислюємо за формулою:

$$\beta = v \frac{\gamma}{\varphi}, \quad (2)$$

яка витікає з рівності між собою хорд на верхній основі СШ, утворених послідовними точками $A_0, A_1, \dots, A_4, A_5$, а також рівності між собою хорд на відповідній розгортці (рис. 3).

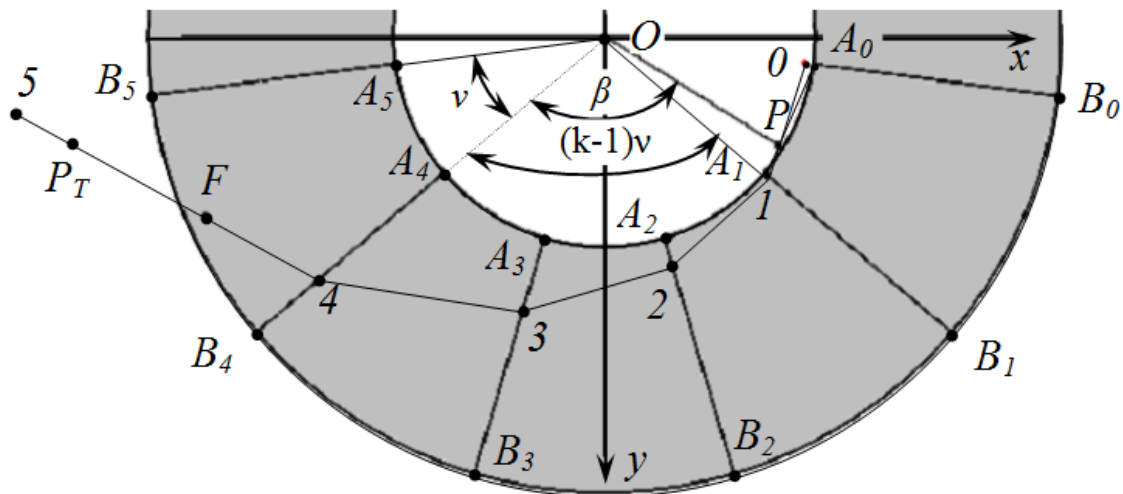

Рис. 4. Ортогональна проекція СШ та траєкторії ходу променя на площину вихідної основи

Висновки. Розроблений алгоритм трасування променя і його програмна реалізація дають можливість визначати яскравість відбитих променів від внутрішньої поверхні світлової шахти для стандартних типів відносних розподілів яскравості [3], та моделювати освітленість, створену відбитим світлом на виході зі світлової шахти та під нею. Подальший розвиток досліджень може бути спрямований на моделювання коефіцієнта корисної дії світлових шахт у вигляді зрізаного прямого колового конуса та природної освітленості від них.

Література

1. Пугачов Є.В. Дискретне геометричне моделювання скалярних і векторних полів стосовно будівельної світлотехніки: дис. ... докт. техн. наук: 05.01.01 / Пугачов Євген Валентинович. – К., 2001. – 324 с.
2. Гарбарук Ю.В. Геометричне моделювання природної освітленості від дзеркально відбиваючих світових шахт: дис. ... канд. техн. наук: 05.01.01 / Гарбарук Юлія Володимирівна. – К., 2016. – 165 с.
3. Розподіл яскравості денного світла просторовий. Стандартне хмарне та безхмарне небо згідно з СІЕ (ISO 15469:2004, IDT) :

- ДСТУ ISO 15469:2008. – [Чинний від 2010-01-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2013. – 7 с. – (Національні стандарти України).
4. Кундрат Т.М. Геометричне моделювання освітленості від світлових шахт з дифузним відбиванням світла / Кундрат Тарас Миколайович // дис. ... канд. техн. наук. 05.01.01 / Рівне, 2010. – 198 с.
  5. Пугачов Є.В. Трасування світлового променя у вертикальних призматичних шахтах з горизонтальними основами / [В.А.Зданевич, Т.М.Кундрат, С.І.Літницький, Є.В.Пугачов] // Сучасні проблеми моделювання: зб. наук. праць / МДПУ ім. Б. Хмельницького; гол. ред. кол. А.В. Найдиш – Мелітополь, 2017. – Вип. 9. – С.43–47.
  6. Пугачов Є.В. Умови проходження променя крізь конічну світлову шахту після його багаторазового відбивання / [В.А.Зданевич, Т.М.Кундрат, С.І.Літницький, Є.В.Пугачов] // Сучасні проблеми моделювання: зб. наук. праць. – Мелітополь, 2017. – Вип. 10. – С.70-75.

АЛГОРИТМ ТРАССИРОВКИ ЛУЧЕЙ В СВЕТОВОЙ ШАХТЕ В ВИДЕ УСЕЧЕННОГО ПРЯМОГО КРУГОВОГО КОНУСА

Зданевич В.А., Кундрат Т.Н., Литницький С.І., Пугачев Е.В.

Разработан алгоритм трассировки луча в световой шахте в виде усеченного прямого кругового конуса с зеркальным отражением света от внутренней поверхности и горизонтальными верхней и нижней основами.

Ключевые слова: световая шахта, трассировка светового луча, зеркальное отражение, распределение яркости небосвода.

TRACING OF A RAY IN A LIGHT SHAFT IN THE FORM OF A FRUSTUM OF A CONE

Zdanevych V., Kundrat T., Litnitskiy S., Pugachov E.

An algorithm is developed for tracing a ray in a light shaft in the form of a cut straight circular cone with a mirror reflection of light from the inner surface and horizontal upper and lower bases.

Keywords: a light shaft, tracing of a light ray, a mirror reflection, luminance distribution of sky.